

**TALABALARNING INGLIZ TILIDA KREATIV FIKRLASH
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK
MUAMMO SIFATIDA**

Abdulaxatova Shohsanam Adhamjon qizi

Namangan davlat chet tillari instituti mustaqil tadqiqotchisi

Oliy ta'lim natijasini baholash mezonlari so'nggi o'n yillikda sezilarli o'zgardi. Bitiruvchidan endilikda o'zlashtirgan bilim hajmi emas, tayyor yechimi mavjud bo'lmagan vaziyatda g'oya ilgari sura olish, uni baholash va asoslay olish qobiliyati talab qilinmoqda. Bu o'zgarish me'yoriy hujjatlarda ham aks etgan: «2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi»da ta'lim metodlarini modernizatsiya qilish va talabalarda mustaqil hamda ijodiy fikrlashni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1].

Chet til ta'limi ushbu vazifani hal etish uchun tabiiy imkoniyatga ega. Ingliz tili mashg'uloti — talaba o'z fikrini kengaytirilgan shaklda ifodalaydigan, tengdoshi bilan ma'no muzokarasiga kirishadigan va reproduktiv bilim emas, real nutqiy faoliyat bo'yicha baholanadigan kam sonli o'quv makonlaridan biri.

Biroq bu imkoniyat amalda to'liq ishga solinmayapti. Mashg'ulotlarning salmoqli qismi tayyor til birliklarini takrorlashga qurilgan bo'lib, natijada o'ziga xos ziddiyat yuzaga keladi: grammatika va leksika bo'yicha yaxshi ko'rsatkich beradigan talaba ingliz tilida o'z pozitsiyasini qura olmaydi, uni himoya qilolmaydi va qarshi dalilga javob topolmaydi. Til kod sifatida o'zlashtiriladi, fikrlash quroli sifatida emas.

Muammoning manbalari. Ziddiyatni bartaraf etish uchun avvalo uning kelib chiqish nuqtalarini ajratib olish kerak, chunki har bir manba o'ziga xos metodik javobni talab qiladi.

1-jadval. Muammoning manbalari va ularga mos metodik javob

Manba	Auditoriyadagi ko‘rinishi	Kreativ fikrlashga ta’siri	Metodik javob
Mazmuniy uzilish: til materiali boshqa fanlardan ajratilgan	Topshiriq shaklan kommunikativ, mazmunan bo‘sh	Aytadigan fikr bo‘lmagach, uni ifodalash mashqi ham mazmunsiz	Fanlararo integratsiya: rezolyutsiya mazmunini boshqa soha bilan bog‘lash
Baholashning bir tomonlamaligi	Faqat aniqlik va ravonlik o‘lchanadi	Kutilmagan, ammo samarali javob mukofotlanmaydi va takrorlanmaydi	Kreativlikni nutq ravonligidan alohida shkalada baholash
Topshiriq turining cheklanganligi	Muhokama, prezentatsiya, matn mashqi	Fikrni himoya qilish va qayta qurish talab qilinmaydi	Qarshilik elementi bo‘lgan topshiriq turi — bahs
Nutqiy xavfsizlik yetishmasligi	Xato qilishdan qo‘rqish	Talaba tanish, ishonchli iborani tanlaydi	G‘oya generatsiyasini baholashdan ajratish

Uchinchi manba alohida izohga muhtoj. Muhokama, prezentatsiya va matn asosidagi mashqlar talabadan fikr bildirishni talab qiladi, lekin uni himoya qilishni va qarshi dalil ostida qayta qurishni talab qilmaydi. Holbuki kreativ fikrlashning asosiy ko‘rsatkichlari — moslashuvchanlik va originallik — aynan qarshilikka duch kelganda namoyon bo‘ladi. Quyidagi tasvirda an’anaviy topshiriq turlarining kreativ fikrlash ko‘rsatkichlarini qay darajada qamrab olishi solishtirilgan.

	Ravonlik	Moslashuv- chanlik	Originallik	Batafsillik
Matn asosidagi topshiriq				
Prezentatsiya				
Muhokama				
Debat				

qamramaydi
 qisman qamraydi
 to'liq qamraydi

1-rasm. Topshiriq turlarining kreativ fikrlash ko'rsatkichlarini qamrab olishi

Tasvir bir muhim jihatni ko'rsatadi: an'anaviy topshiriqlarning har biri ayrim ko'rsatkichlarni rivojlantiradi, biroq hech biri to'rttasini birga qamramaydi. Prezentatsiya batafsillikni yaxshi ishlaydi, lekin oldindan tayyorlangani uchun moslashuvchanlikni talab qilmaydi. Muhokama ravonlikni faollashtiradi, ammo dalil zanjirini oxirigacha qurishga majbur qilmaydi. Faqat bahs formatidagina to'rt ko'rsatkich bir vaqtda ishga tushadi.

Nazariy asos. Kreativ fikrlashning ilmiy asoslari J.P.Guilford tomonidan qo'yilgan: u tafakkurni yagona to'g'ri javobga torayadigan konvergent va bir nechta mumkin bo'lgan javobga kengayadigan divergent turlarga ajratdi [2]. E.P.Torrance divergent tafakkurni to'rtta o'lchanadigan ko'rsatkich — ravonlik, moslashuvchanlik, originallik va batafsillik orqali operatsionallashtirdi [3]. Mazkur ko'rsatkichlar bugungacha eng ko'p qo'llanilib kelinmoqda, chunki ularning har biri talaba nutqida bevosita kuzatiladi va tashqi baholashga muhtoj emas.

M.A.Runco va G.J.Jaeger kreativlikning me'yoriy ta'rifini originallik va samaradorlikning birikmasi sifatida belgilashdi [4]. Bu ta'rif til ta'limi uchun bevosita amaliy ahamiyatga ega: g'ayrioddiy, ammo kommunikativ jihatdan muvaffaqiyatsiz gap kreativ hisoblanmaydi. R.Begetto va J.Kaufman esa auditoriyadagi ijodkorlik ko'pincha «mini-c» darajasida — talaba uchun shaxsan yangi bo'lgan talqin sifatida namoyon bo'lishini ko'rsatdi [5]; demak baholash

ham shu darajaga moslashtirilishi lozim.

Debatning o'rni. Sanab o'tilgan manbalarning barchasi bitta yechimga olib boradi: talabadan pozitsiya egallash, uni asoslash va qarshi dalilga real vaqt rejimida javob berishni talab qiladigan topshiriq turi kerak. Bahs jarayonida talaba tayyor fikrni takrorlamaydi — u muammoni bir necha rakursdan ko'radi, dalil izlaydi, o'z qarashini asoslaydi va kutilmagan e'tirozga javob topadi. Xorijiy tadqiqotlarda debatning og'zaki nutq, tanqidiy fikrlash va o'quv motivatsiyasiga ijobiy ta'siri izchil qayd etilgan [6; 7].

Shu bilan birga, mavjud ishlarning aksariyatida debat alohida mashg'ulot turi sifatida tavsiflanadi: uning bosqichlari, har bir bosqichning kognitiv vazifasi va baholash mezonlari o'zaro bog'langan yaxlit texnologiya sifatida ishlab chiqilmagan. Bundan tashqari, bog'liq o'zgaruvchi sifatida odatda og'zaki nutq yoki tanqidiy fikrlash olinadi; kreativ fikrlash alohida ajratilmaydi. Natijada ijobiy natijalar to'planayotgan bo'lsa-da, ular texnologiyaning qaysi qismi hisobiga erishilgani noma'lumligicha qolmoqda.

Ayni shu ikki bo'shliq muammoning ilmiy jihatdan hal etilmagan qismini tashkil etadi va tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022, 06/22/60/0082-son.
2. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538 p.
3. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. – Lexington: Personnel Press, 1974. – 79 p.
4. Runco M.A., Jaeger G.J. The Standard Definition of Creativity // Creativity Research Journal. – 2012. – Vol. 24, No. 1. – P. 92–96.
5. Beghetto R.A., Kaufman J.C. Toward a Broader Conception of Creativity: A Case for “mini-c” Creativity // Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts. – 2007. – Vol. 1, No. 2. – P. 73–79.

6. Kennedy R. In-Class Debates: Fertile Ground for Active Learning // International Journal of Teaching and Learning in Higher Education. – 2007. – Vol. 19, No. 2. – P. 183–190.
7. Iman J.N. Debate Instruction in EFL Classroom: Impacts on the Critical Thinking and Speaking Skill // International Journal of Instruction. – 2017. – Vol. 10, No. 4. – P. 87–108.